

Udział pełnomocnika w walnym zgromadzeniu i zebraniach grup członkowskich spółdzielni – analiza głównych wątków problemowych z perspektywy orzecznictwa Sądu Najwyższego

Participation of a proxy in the general meeting and meetings of member groups in cooperative - analysis of the main problem threads from the perspective of the Supreme Court case law

The article covers the analysis of the most important problematic issues concerning the operation of the cooperative's power of attorney within the framework of the general meeting, meetings of representatives and meetings of member groups in the cooperative from the perspective of the Supreme Court case law. Research attention was focused on the analysis of discrepancies in the jurisprudence of the Supreme Court regarding the admissibility of replacing a member of a cooperative by a proxy as part of meetings of member groups. The problem of the legal nature of the power of attorney to replace a member of a cooperative during meetings of the general meeting of the cooperative and the admissibility of using a blank power of attorney in intra-cooperative relations was also discussed.

Paweł Popardowski

*doktor nauk prawnych
Instytut Nauk Prawnych PAN*

ORCID – 0000-0001-7133-5391

e-mail: p.popardowski@inp.pan.pl

Słowa kluczowe:
pełnomocnictwo, orzecznictwo Sądu Najwyższego, spółdzielnia, walne zgromadzenie spółdzielni, zebrania grup członkowskich spółdzielni

Key words:
power of attorney, Supreme Court case law, cooperative, general meeting, meetings of member groups in cooperative

<https://doi.org/10.36128/pr.wi43.583>

I. Wprowadzenie

Spółdzielnia to dobrowolne zrzeszenie nieograniczonej liczby osób (o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym), którego celem jest prowadzenie działalności gospodarczej na rzecz swoich członków (art. 1 § 1 ustawy z dnia 18 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze¹). Przyznano jej

- 1 Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 648 ze zm., dalej: pr. spółdz.
- 2 Spółdzielnia może również prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i środowiska (art. 1 § 2 pr. spółdz.), ale działalność ta ma charakter uboczny (uzupełniający) wobec aktywności gospodarczej podejmowanej przez spółdzielnię

również przymiot osobowości prawnej (art. 11 § 1 pr. spółdz.)³. Dla konstrukcji normatywnej spółdzielni wyróżniające jest to, że jest ona budowana przez ustawodawcę w oparciu o eksponowanie kluczowego znaczenia jej substratu osobowego⁴ (spółdzielnia jako osoba prawna typu korporacyjnego)⁵. Istota spółdzielni ma wyrażać się we współdziałaniu pewnej zbiorowości ludzkiej, dążącej do zaspakajania swoich potrzeb poprzez prowadzenie w sposób zorganizowany działalności gospodarczej⁶. W związku z tym cel spółdzielni jako

w interesie swoich członków. Por. wyrok Sądu Najwyższego z 26 kwietnia 2018 r., I CSK 386/17, Lex nr 2483336; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28 sierpnia 2017 r., I ACa 2378/15, LEX nr 2516025; wyrok Sądu Najwyższego z 12 marca 2004 r., II CK 53/03, Lex nr 172796; wyrok Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 1997 r., II CKU 30/97, Lex nr 1228351; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 12 października 1994 r., I ACr 614/94, OSA 1995, nr 2, poz. 7 oraz w literaturze, np. Henryk Cioch, *Prawo spółdzielcze* (Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2011), 47–48.

- 3 Przymiot osobowości prawnej uzyskiwany jest na skutek konstytutywnego wpisu do rejestru przedsiębiorców KRS (art. 11 § 1 pr. spółdz. w zw. z art. 36 pkt 8 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1683 ze zm., dalej: u.K.Rej.S). Zob. szerzej Katarzyna Kryła-Cudna, w *System Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze* 21, red. Krzysztof Pietrzykowski (Warszawa, C.H. Beck, 2020), 47–52 oraz z punktu widzenia zakresu podmiotowego rejestru przedsiębiorców KRS: Paweł Popardowski, w *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, red. Konrad Osajda Warszawa: C.H. Beck, 2020), s. 418–420.
- 4 Mirosław Gersdorf i Jerzy Ignatowicz, *Prawo spółdzielcze. Komentarz* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1985), 17.
- 5 Por. np. Małgorzata Wrzołek-Romańczuk, w *System Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze* 21, 32–35; Adam Stefaniak, *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), 15–16; Katarzyna Królikowska, w *Komentarze Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe* 6A, red. Konrad Osajda (Warszawa: C.H. Beck, 2018), 5; Krystyna Kwapisz-Krygel, *Prawo spółdzielcze. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), 16; Stefan Grzybowski, *Prawo spółdzielcze w systemie porządku prawnego* (Warszawa: Zakład Wydawnictw CRS, 1976), 35–36. Zob. również w wymiarze ogólnym dotyczącym cech korporacji np. Katarzyna Kopaczyńska-Pieczniak, *Korporacja. Elementy konstrukcji prawnej* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 27–30.
- 6 Kwapisz-Krygel, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, 20.

osoby prawnej jest zawsze podporządkowany interesom jej członków i (w zasadzie) w tych interesach w pełni się kompiluje⁷.

Ścisła korelacja merytoryczna, jaka zachodzi między działalnością spółdzielni a interesami (dążeniami) jej członków, ma swoje odzwierciedlenie m.in. w tych rozwiązaniach normatywnych, które określają sposób i zakres angażowania spółdzielców w procesy decyzyjne w spółdzielni⁸. Dla stosownych rozwiązań charakterystyczne jest przy tym to, że preferowany przez ustawodawcę mechanizm transponowania woli spółdzielców na sposób funkcjonowania spółdzielni powinien bazować na idei demokratyzacji stosunków wewnątrzspółdzielczych⁹. Idea ta – pierwotnie wyartykułowana w tzw. zasadach roczdelskich¹⁰ – zakłada, że właściwe ukształtowanie stosunków w ramach struktury organizacyjnej spółdzielni wymaga zapewnienia wszystkim spółdzielcom rzeczywistej i równej partycypacji w procesach decyzyjnych dotyczących jej spraw¹¹. Rozwinięciem tej zasady w pr. spółdz. są zaś przepisy wyznaczające kompetencje decyzyjne walnego zgromadzenia (zebrania

7 Por. np. wyrok Sądu Najwyższego z 8 stycznia 1998 r., I CKU 190/97, Lex nr 1227039.

8 Por. Zdzisław Niedbała, „Formy demokracji wewnątrzspółdzielczej w spółdzielniach mieszkaniowych i zasada równych praw członkowskich”, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 4 (2009): 41 oraz uchwała Sądu Najwyższego z 6 lipca 2005 r., III CZP 38/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 83. Zob. również w kwestii znaczenia zasady demokracji dla rozwoju idei spółdzielczości w wymiarze ogólnym: Michał Sobczyk, *Budowanie demokracji w spółdzielniach* (Warszawa: Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, 2013), 4 i nast.

9 Gersdorf i Ignatowicz, *Prawo spółdzielcze*, 17.

10 W zasadzie nr 2 wprost wskazuje się, że *spółdzielnie są organizacjami demokratycznymi. Działalnością spółdzielni powinny kierować osoby pochodzące z wyboru lub powołane w sposób przyjęty przez większość członków i rozliczające się przed członkami. Członkowie podstawowych spółdzielni powinni mieć równe prawa głosowania (1 członek – 1 głos) i udział w podejmowaniu decyzji wywierających wpływ na ich spółdzielnię. W innych spółdzielniach zarządzanie powinno być demokratyczne i w odpowiedniej formie. Przedstawione tłumaczenie zasady nr 2 tzw. zasad roczdelskich za Henryk Cioch, „Zasady roczdelskie i ich realizacja w praktyce”, *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, t. 2 (2009): 27.*

11 Oddziaływanie spółdzielców na funkcjonowanie spółdzielni następuje w sposób pośredni poprzez wybór członków zarządu, ale także w sposób bezpośredni na skutek przyznania walnemu zgromadzeniu (zebraniu przedstawicieli, zebraniom grup członkowskich) kompetencji rozstrzygnięcia o najważniejszych sprawach dotyczących działalności spółdzielni.

przedstawicieli oraz zebrań grup członkowskich)¹² oraz przyznające członkom spółdzielni prawo do udziału w posiedzeniach tych organów i wykonywania prawa głosu (zgodnie z zasadą równości siły głosów)¹³.

Zmieniające się uwarunkowania kulturowe i społeczne sprawiają, że współcześnie zagadnienia demokratyzacji (samorządności) w relacjach wewnątrzspółdzielczych nie można sprowadzać wyłącznie do formalnego przypisania wszystkim spółdzielcom uprawnień pozwalającym im na kształtowanie procesów decyzyjnych w spółdzielni. Coraz większym problemem staje się bowiem kwestia zaangażowania członków w te procesy. Obserwacja praktyki funkcjonowania spółdzielni wskazuje, że wzrasta liczba spółdzielców rezygnujących (z różnych przyczyn) z udziału w posiedzeniach walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli, zebraniach grup członkowskich) i wykonywania prawa głosu. W konsekwencji najważniejsze decyzje zaczynają odzwierciedlać wolę nielicznych, ale aktywnych grup członków spółdzielni. Walne zgromadzenie, zebranie przedstawicieli i zebrania grup członkowskich stopniowo zatracają więc charakter swoistego forum, w ramach którego wyrażane są interesy ogółu spółdzielców, a stają się organami zdominowanymi przez dążenia relatywnie wąskiego grona członków spółdzielni. Tendencja ta niewątpliwie zagraża właściwemu odzwierciedlaniu idei samorządności w obrębie struktury organizacyjnej spółdzielni, zaś w skrajnych przypadkach może nawet prowadzić do jej wypaczenia. W związku z tym dla współczesnych regulacji spółdzielczych niezwykle ważne jest wprowadzanie takich rozwiązań, które nie tylko będą umacniały pod względem treściowym uprawnienia korporacyjne spółdzielców, ale także będą sprzyjały ich aktywizacji przy wykonywaniu uprawnień korporacyjnych (m.in. poprzez znoszenie barier organizacyjnych związanych z uczestnictwem w posiedzeniach walnego zgromadzenia oraz wykonywaniem prawa głosu).

Również polski ustawodawca dostrzegł zagrożenia związane z narastającą biernością spółdzielców w zakresie wykonywania przyznaných im praw korporacyjnych. Stąd też na mocy ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o ograniczeniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców¹⁴ zmodyfikowano brzmienie art. 36 § 3–6 pr. spółdz. i odstąpiono od pierwotnie wyrażanej w tych przepisach zasady osobistego udziału spółdzielcy w posiedzeniach walnego zgromadzenia. Od 1 lipca 2011 r. członkowie spółdzielni

12 Por. art. 38 § 1 i 2 pr. spółdz. w odniesieniu do kompetencji walnego zgromadzenia; art. 38 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz. w kompetencji decyzyjnych zebrania grup członkowskich oraz art. 59 § 2 i 3 pr. spółdz. co do spraw poddanych pod rozstrzygnięcie przez zebrania grup członkowskich.

13 Por. art. 18 § 1 i 2 pkt 1 i 2 pr. spółdz. oraz art. 36 § 2 i art. 36 § 2 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz.

14 Dz.U. z 2011 r. Nr 106, poz. 622.

będący osobami fizycznymi mogą być reprezentowani przez pełnomocników w ramach walnego zgromadzenia (art. 36 § 3 zd. 1 pr. spółdz.)¹⁵ i zebrania przedstawicieli (art. 36 § 3 zd. 1 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz.). Stosowne rozwiązanie ma sprzyjać zwiększaniu ich aktywności w wewnętrznych procesach decyzyjnych w spółdzielni¹⁶. Działanie przez pełnomocnika pozwala na czynny udział w decyzjach podejmowanych w ramach walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli) bez konieczności osobistego angażowania się spółdzielcy (czynności w jego imieniu i na jego rzecz wykonuje bowiem ustanowiony pełnomocnik).

Przyjęte przez ustawodawcę działanie regulacyjne polegające na wprowadzeniu instytucji pełnomocnictwa w sferę relacji korporacyjnych w spółdzielni należy uznać za trafne. Tym niemniej należy równocześnie dostrzec, że zastosowane przez ustawodawcę rozwiązania legislacyjne dotyczące korzystania z pełnomocnika przez spółdzielcę nie są wolne od wątpliwości interpretacyjnych. W tej materii problemowej główna oś sporu wiąże się z ustaleniem, czy członek spółdzielni może działać przez pełnomocnika podczas posiedzeń grup członkowskich (art. 59 pr. spółdz.). Ponadto obserwacja dotychczasowej praktyki funkcjonowania spółdzielni wskazuje, że w tej płaszczyźnie problemowej dyskusyjne pozostają zagadnienia związane z: 1) sposobem umocowania pełnomocnika (zwłaszcza problem stosowania tzw. pełnomocnictwa *in blanco*); 2) rodzajem pełnomocnictwa upoważniającego do udziału w imieniu członka spółdzielni w posiedzeniach walnego zgromadzenia i wykonywania prawa głosu; 3) relacją merytoryczną zachodzącą między

-
- 15 Jednocześnie utrzymano dotychczasową zasadę, że osoby prawne będące członkami spółdzielni są reprezentowane w walnym zgromadzeniu przez pełnomocnika (art. 36 § 3 zd. 2 pr. spółdz.).
- 16 W uzasadnieniu do projektu ustawy nowelizującej z dnia 25 marca 2011 r. wprost wskazuje się, że *wprowadzenie możliwości brania udziału w walnym zgromadzeniu spółdzielni przez pełnomocnika służyć będzie [...] umożliwieniu uczestnictwa w podejmowaniu decyzji w sprawach spółdzielni przez osoby, które z przyczyn faktycznych (stan zdrowia, znaczna odległość miejsca zamieszkania od siedziby spółdzielni) nie mogą brać udziału w walnym zgromadzeniu osobiście*. Ponadto takie rozwiązanie ustawodawca traktuje jako czynnik zwiększający atrakcyjność spółdzielni stwierdzając: *zmiana taka stanowić będzie również ważny krok na drodze ku uelastycznieniu regulacji dotyczących funkcjonowania spółdzielni, co jest niezbędne dla uczynienia ze spółdzielni atrakcyjnej formy prawnej dla osób planujących prowadzenie wspólnej działalności gospodarczej i poszukujących ram prawnych dla tej działalności*. Zob. uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o ograniczeniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców, Sejm RP VI kadencji, druk sejmowy 3656, s. 30–31.

pełnomocnictwem z art. 36 § 3 pr. spółdz. a przepisami ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny¹⁷ o pełnomocnictwie (art. 98–108 k.c.). Te zagadnienia zostaną szerszej rozwinięte w niniejszym opracowaniu. Punktem odniesienia dla prowadzonych rozważań będzie orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące przedmiotowej materii problemowej.

II. Udział pełnomocnika w zebraniach grup członkowskich spółdzielni

Ustawodawca wprost dopuszcza korzystanie z pełnomocnika przez spółdzielcę będącego osobą fizyczną w ramach walnego zgromadzenia spółdzielni. Wyłączenie tego uprawnienia następuje poprzez wyraźne umocowanie ustawowe nakazujące osobiste uczestnictwo członka spółdzielni w posiedzeniach walnego zgromadzenia i wykonywania prawa głosu¹⁸ albo poprzez wdrożenie odpowiedniego zakazu do statutu spółdzielni (art. 36 § 3 zd. 1 *in fine* pr. spółdz.). Posługiwanie się pełnomocnikiem podczas walnego zgromadzenia podlega limitacji poprzez zastosowanie kryteriów podmiotowych¹⁹, gdyż – po pierwsze – pełnomocnik nie może reprezentować więcej niż jednego spółdzielcę (art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz.)²⁰; po drugie, pełnomocnikiem (co do zasady) nie może być członek zarządu (art. 36 § 5 pr. spółdz.)²¹ oraz pracownik spółdzielni (art. 36 § 6 pr. spółdz.)²². Jednocześnie w art. 36 § 4 pr. spółdz. zastrzeżono, że pełnomocnictwo powinno być sporządzone

17 Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm., dalej: k.c.

18 Słusznie wraca uwagę A. Zbiegień-Turzańska, że *de lege lata* brak jest przepisu ustawowego, który zakazywałby korzystania przez pełnomocnika w ramach walnego zgromadzenia (por. Anna Zbiegień-Turzańska, w *Komentarze Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe* 6a, 176).

19 W mojej ocenie wprowadzone w art. 36 § 3–6 pr. spółdz. ograniczenia dotyczące korzystania z instytucji pełnomocnictwa podczas walnego zgromadzenia mają charakter *ius cogens* i związku z tym nie podlegają modyfikacji poprzez wprowadzenie odmiennych uregulowań w statucie spółdzielni.

20 Tzw. zasada jeden spółdzielca – jeden pełnomocnik (art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz.).

21 Nie dotyczy to jednak spółdzielni liczących nie więcej niż 10 członków. W odniesieniu do takich spółdzielni wyłączenie możliwości umocowania piastuna zarządu jako pełnomocnika spółdzielcy może zostać wprowadzone poprzez odpowiednie postanowienie statutu (art. 36 § 5 zd. 2 pr. spółdz.).

22 Wyłączenie to nie obejmuje pracowników spółdzielni zatrudnionych na umowę o pracę, którzy jednocześnie są członkami tejże spółdzielni (art. 36 § 6 *in fine* pr. spółdz.).

w formie pisemnej pod rygorem nieważności oraz dołączone do protokołu walnego zgromadzenia. Stosowne rozwiązania – co należy podkreślić – znajdują odpowiednie zastosowanie do zebrania przedstawicieli na mocy odesłania zawartego w art. 37 § 2 pr. spółdz.²³ Natomiast regulacja dotycząca kompetencji i organizacji zebrań grup członkowskich (art. 59 pr. spółdz.) nie zawiera bezpośredniego wskazania, iż w ramach tego organu członkowie spółdzielni mogą działać przez pełnomocnika. Ponadto – w odróżnieniu od rozwiązań dotyczących zebrania przedstawicieli (art. 37 § 2 pr. spółdz.) – ustawodawca nie zdecydował się na zastosowanie odesłania do przepisów pr. spółdz. o walnym zgromadzeniu spółdzielni. W związku z tym można twierdzić, że w ramach zebrań grup członkowskich nadal obowiązuje zasada osobistego udziału spółdzielców w posiedzeniach tego organu i wykonywania w jego ramach prawa głosu. Gdyby bowiem ustawodawca dążył do zmiany tego sposobu wykonywania uprawnień korporacyjnych, to wprost w art. 59 pr. spółdz. wskazałby, że spółdzielca może uczestniczyć w zebraniu grupy członkowskiej poprzez swojego pełnomocnictwa (podobnie jak uczynił to w odniesieniu do walnego zgromadzenia – art. 36 § 3 zd. 1 pr. spółdz. i zebrania przedstawicieli – art. 36 § 3 zd. 1 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz.). Zarazem rezygnacja z umieszczenia w art. 59 pr. spółdz. z odesłania do przepisów

-
- 23 Zwrócić należy uwagę, że odesłanie zawarte w art. 37 § 2 pr. spółdz. bazuje na założeniu, iż kompetencje i funkcjonowanie zebrania przedstawicieli powinno następować na zasadach tożsamyh jak te, które dedykowane są dla walnego zgromadzenia (z zastrzeżeniem odmienności wyrażonych w art. 37 pr. spółdz.) (por. uchwała Sądu Najwyższego z 6 lipca 2005 r., III CZP 38/05, OSNC 2006, nr 5, po. 83). W konsekwencji, gdy stwierdza się, że z przepisów pr. spółdz. i postanowień statutu bezpośrednio dedykowanych zebraniu przedstawicieli nie wynikają szczególne rozwiązania zagadnienia problemowego, to powinno być ono rozstrzygane z powołaniem się na regulacje ustawowe i statutowe dotyczące walnego zgromadzenia. W odniesieniu do zagadnienia analizowanego w niniejszym artykule oznacza to, że jeżeli w statucie spółdzielni nie zawarto szczególnych rozwiązań dotyczących działania spółdzielcy (przedstawiciela) przez pełnomocnika w ramach zebrania przedstawicieli, to kwestia ta – na skutek odesłania z art. 37 § 2 pr. spółdz. – powinna być rozstrzygana w sposób analogiczny do rozwiązań dedykowanych w tej kwestii dla walnego zgromadzenia (np. jeżeli statut spółdzielni nie zawiera żadnych rozwiązań dotyczących korzystania z pełnomocnika podczas zebrania przedstawicieli, zaś w odniesieniu do walnego zgromadzenia w statusie wyłączono możliwość działania spółdzielcy przez pełnomocnika (art. 36 § 3 pr. spółdz.), to należy przyjmować, iż również w ramach zebrania przedstawicieli wyłączono możliwość korzystania z pełnomocnika.

ustawy i postanowień statutu dotyczących działania walnego zgromadzenia lub zebrania przedstawicieli oznacza, że ustawodawca uznaje autonomiczność regulacji dotyczącej zebrań grup członkowskich. Nie jest więc właściwe jej uzupełnianie poprzez odwołanie się do przepisów związanych z organizacją i funkcjonowaniem tych organów. Odnosi się to również do wynikającego z art. 36 § 3 pr. spółdz. uprawnienia spółdzielców do powołania pełnomocnika celem ich zastępowania i wykonywania prawa głosu podczas posiedzeń walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli). Natomiast w ramach alternatywnego podejścia interpretacyjnego przyjmuje się, że art. 36 § 3 pr. spółdz. znajduje zastosowanie do zebrań grup członkowskich w drodze analogii; *ergo* członek spółdzielni może być zastępowany przez pełnomocnika w ramach grupy członkowskiej. Stanowisko to uzasadnia się tym, że art. 59 pr. spółdz. *in meritum* nie rozstrzyga co do sposobu uczestnictwa spółdzielców w zebraniach grup członkowskich. Występuje więc luka w prawie, którą należy uzupełnić poprzez odwołanie się *per analogiam* do przepisów określających sposób partycypowania członków spółdzielni w posiedzeniach walnego zgromadzenia, tj. do art. 36 § 3–6 pr. spółdz.

Przedstawione powyżej rozbieżności interpretacyjne dotyczące dopuszczalności korzystania z pełnomocnika podczas zebrań grup członkowskich znajdują swoje bezpośrednie odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyrokach z 20 maja 2015 r., I CSK 510/14²⁴ i z 25 września 2019 r., III CSK 230/17²⁵ aprobująco odniesiono się do przedmiotowej kwestii. Argumentowano, że w art. 59 pr. spółdz. nie uregulowano w sposób kompleksowy zagadnień dotyczących organizacji, zwołania i przebiegu zebrań grup członkowskich. Zatem niezbędne jest uzupełnienie występującej luki w prawie poprzez sięgnięcie (w drodze analogii) do rozwiązań dedykowanych w tym względzie dla walnego zgromadzenia. Dotyczy to również wyznaczonego przez art. 36 § 3 pr. spółdz. sposobu uczestnictwa spółdzielców w posiedzeniach walnego zgromadzenia z wykorzystaniem pełnomocnika. W przywołanych judykatach zwrócono także uwagę, że walne zgromadzenie i zebrania grup członkowskich bazują na zasadniczo tożsamy założeniach koncepcyjnych dotyczących ich organizacji i funkcjonowania w strukturze spółdzielni. W związku z tym brak jest podstaw do różnicowania sytuacji

24 Lex nr 1762478.

25 Lex nr 2727502. Zaznaczyć należy, że wyrok Sądu Najwyższego z 25 września 2019 r., III CSK 230/17 dotyczył stosowania art. 41 § 1 pr. spółdz. do zebrań grup członkowskich. Przyjęto, że wyrażone w art. 41 § 1 pr. spółdz. szczególne wymogi formalne dotyczące zawiadomienia spółdzielców o zwołaniu walnego zgromadzenia *per analogiam* mają zastosowanie do zebrań grup członkowskich. W judykacie tym *obiter dictum* odniesiono się również do kwestii dopuszczalności działania spółdzielcy przez pełnomocnika podczas zebrania grupy członkowskiej.

spółdzielców co do sposobu ich partycypacji w posiedzeniach tych organów oraz wykonywania prawa głosu. Podejście to wzmacniano odwołaniem się do *ratio* art. 36 § 3 pr. spółdz., podkreślając, że problem bierności spółdzielców przy wykonywaniu przyznanych im uprawnień korporacyjnych aktualizuje się również w ramach zebrań grup członkowskich. W konsekwencji dla ułatwienia partycypowania spółdzielców w procesach decyzyjnych w tym organie właściwe jest dopuszczenie korzystania z pełnomocnika (stosowanie art. 36 § 3 zd. 1 *per analogiam* do zebrań grup członkowskich). Równocześnie zastrzegano, że aprobata dla działania spółdzielcy przez pełnomocnika w ramach zebrań grup członkowskich jest równoznaczna z koniecznością uwzględniania całości rozwiązań z art. 36 § 3–6 pr. spółdz. Do pełnomocnika powołanego przez spółdzielcę celem reprezentowania go w czasie zebrania grupy członkowskiej znajdują zastosowanie także ograniczenia podmiotowe (art. 36 § 4–6 pr. spółdz.) oraz wymagania co do formy pełnomocnictwa (art. 36 § 3 zd. 2 pr. spółdz.). Zanegowanie powyższego podejścia orzeczniczego Sądu Najwyższego nastąpiło w uchwale z 6 maja 2022 r., III CZP 47/22²⁶. W judykacie tym wyrażono pogląd, że członek spółdzielni nie może ustanowić pełnomocnika do zastępowania go w zebraniu grupy członkowskiej. Uzasadnienie dla takiego stanowiska Sąd Najwyższy oparł na dwóch argumentach. Po pierwsze, zdaniem Sądu Najwyższego pełnomocnictwa do udziału w walnym zgromadzeniu i wykonywania prawa głosu (art. 36 pr. spółdz.) nie można utożsamiać z pełnomocnictwem z kodeksu cywilnego (art. 98 i nast. k.c.). Odmienne są zakresy umocowania pełnomocnika, które wynikają z tych pełnomocnictw. Pełnomocnictwo, o którym mowa w art. 36 § 2 pr. spółdz., zakłada dokonywanie przez pełnomocnika szeregu czynności faktycznych związanych z udziałem w posiedzeniach walnego zgromadzenia (uczestnictwo w dyskusji, zgłaszanie wniosków) oraz składaniem oświadczeń woli w imieniu spółdzielcy-mocodawcy w ramach aktu głosowania. Natomiast pełnomocnictwo uregulowane w k.c. zawiera wyłącznie umocowanie pełnomocnika do składania oświadczeń woli w imieniu i na rzecz mocodawcy. W ocenie Sądu Najwyższego owo zróżnicowanie wskazuje na daleko posunięte odmienności konstrukcyjne obu pełnomocnictw. W konsekwencji nie ma podstaw do wywodzenia z przepisów kodeksu cywilnego kompetencji spółdzielcy do udzielenia dowolnej osobie (lub osobom) pełnomocnictwa do reprezentacji podczas posiedzeń organów spółdzielni. O dopuszczalności udzielenia takiego pełnomocnictwa (zawierającego w swej treści umocowanie do dokonywania czynności faktycznych i składania oświadczeń woli w imieniu i na rzecz mocodawcy-spółdzielcy), jak wywieziono w uzasadnieniu uchwały z 6 maja 2022 r., muszą więc przesądzać przepisy pr. spółdz. Stosowna kompetencja została przypisana członkom spółdzielni w odniesieniu do wykonywania ich praw korporacyjnych w ramach walnego zgromadzenia

(art. 36 § 3 pr. spółdz.) oraz zebrania przedstawicieli (art. 36 § 3 zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz.). Natomiast nie została przewidziana dla działania spółdzielcy podczas zebrania grupy członkowskiej (art. 59 pr. spółdz.). W tym organie uprawnienia korporacyjne muszą być osobiście wykonywane przez spółdzielców. Po drugie, zdaniem Sądu Najwyższego nie ma podstaw do stosowania art. 36 § 3–6 pr. spółdz w drodze analogii do zebrań grup członkowskich, gdyż *de lege lata* nie występuje w tym zakresie luka w prawie. Wymowne jest to, że w uzasadnieniu uchwały z 6 maja 2022 r. Sąd Najwyższy nie podjął się szerszej prezentacji tego argumentu. W istocie sprowadza się on do stwierdzenia, że ferowane we wcześniejszych orzeczeniach Sądu Najwyższego tezy o konieczności wdrożenia jednolitego standardu funkcjonowania walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli) i zebrań grup członkowskich oraz zwiększenia stopnia partycypacji spółdzielców w procesach decyzyjnych podejmowanych w ramach zebrań grup członkowskich poprzez umożliwienie ustanowienia pełnomocnika celem zastępowania spółdzielcy podczas zebrania grupy członkowskiej mają wyłącznie charakter postulatywny. Wskazują one na istnienie luki aksjologicznej (luki pozornej), której usunięcie jest możliwe wyłącznie poprzez przeprowadzenie odpowiednich zmian legislacyjnych.

Z dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że występujące rozbieżności co do możliwości działania spółdzielcy przez ustanowionego pełnomocnika w ramach zebrania grupy członkowskiej bazują na odmiennym odczytywaniu zakresu normowania art. 59 pr. spółdz. W oparciu o to ferowane są bowiem alternatywne oceny w kwestii zasadności sięgania do art. 36 § 3–6 pr. spółdz. dla potrzeb opisanego sposobu uczestnictwa członka spółdzielni w zebraniu grupy członkowskiej. Otóż w wyrokach z 20 maja 2015 r., I CSK 510/14 i z 25 września 2019 r., III CSK 230/17 dostrzeżono występowanie luki konstrukcyjnej (luki tetycznej), co z kolei otwierało przestrzeń dla poszukiwania rozwiązań normatywnych, które poprzez zastosowanie analogii pozwolą „na uzupełnienie” owej niepełności – zastosowania art. 36 § 3–6 *per analogiam* do zebrań grup członkowskich²⁷. Natomiast w uchwale z 6 maja 2022 r., III CZP 47/22 wskazuje się na występowanie jedynie luki aksjologicznej i na tej podstawie wyprowadza się pogląd o wymogu osobistego uczestnictwa w zebraniach grup członkowskich (negacja dla zasadności stosowania art. 36 § 3–6 pr. spółdz.)²⁸. Podkreślenia przy tym

27 Zob. szerszej w kwestii istoty luki konstrukcyjnej Zygmunta Ziemińskiego, „Podstawy sporów o »luki w prawie«”, *Państwo i Prawo*, nr 2 (1996): 207.

28 Luka aksjologiczna jest jednak luką pozorną i nie uzasadnia posługiwania się analogią (por. Maciej Zieliński, „Wyznaczniki reguł wykładni prawa”, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 3–4 (1998): 19; Zbigniew Radwański, „Problemy metodologiczne dogmatyki prawa

wymaga, że Sąd Najwyższy w uzasadnieniu przywołanej uchwały nie podejmuje się szerszej analizy zakresu normowania art. 59 pr. spółdz. i wynikających z tego przepisu implikacji merytorycznych co do organizacji i funkcjonowania zebrań grup członkowskich, a także sposobu partycypowania spółdzielców w tym organie. Tymczasem takie działanie interpretacyjne miało fundamentalne znaczenie dla powoływania się w tym judykacie na istnienie luki aksjologicznej i negowania na tej podstawie zasadności korzystania (w drodze analogii) z przepisów o walnym zgromadzeniu spółdzielni. Zaznaczyć bowiem należy, że istota luki aksjologicznej sprowadza się do przeprowadzenia operacji inferencyjnej, polegającej na poszerzeniu obszaru oddziaływania normy prawnej poprzez włączenie do niej tych norm prawnych, które zostały już sformułowane w tekście prawnym, z tym że ową normę, która ma zostać „inkorporowana”, ustala się poprzez czynienie odniesień pozanormatywnych (aksjologicznych). Dla podjęcia takiego działania konieczne jest więc ustalenie stanu wyjściowego (ustalenie zakresu oddziaływania konkretnej normy prawnej), a następnie jego skonfrontowanie ze stanem idealnym, wyznaczonym przez przyjmowany system odniesień aksjologicznych. W kontekście analizowanego zagadnienia oznacza to, że przyjęta przez Sąd Najwyższy kwalifikacja tezy o dopuszczalności działania przez pełnomocnika w ramach zebrań grup członkowskich jako przejawu kreacji luki aksjologicznej byłaby uzasadniona jedynie wobec wyjściowego stwierdzenia, że art. 59 pr. spółdz. rozstrzyga *in meritum* o sposobie uczestniczenia spółdzielców w zebraniach grup członkowskich w ten sposób, że wprowadza nakaz ich osobistego uczestnictwa w posiedzeniach tego organu. Dopiero przy takim (wyjściowym) ustaleniu możliwe było postrzeganie aprobaty dla działania spółdzielców przez pełnomocników jako przejawu rozszerzania (z powołaniem się na odniesienia aksjologiczne) wyznaczonego przez ustawodawcę w mechanizmie partycypowania członków spółdzielni w procesach decyzyjnych realizowanych w obrębie zebrań grup członkowskich. Problem jednak w tym, że zawarta w art. 59 pr. spółdz. regulacja dotycząca zebrań grup członkowskich jest szczątkowa w zakresie wyznaczania zasad organizacji i funkcjonowania tego organu spółdzielni. Niezbędne jest więc sięganie poprzez analogię do rozwiązań właściwych dla walnego zgromadzenia spółdzielni. Wbrew sugestii Sądu Najwyższego zawartej w uzasadnieniu uchwały z 6 maja 2022 r. z art. 59 pr. spółdz. nie można również wyprowadzić wniosku, że przepis ten wyznacza zasadę osobistego udziału spółdzielców w posiedzeniach grup członkowskich. Artykuł 59 pr. spółdz. nie zawiera żadnych odniesień merytorycznych

cywilnego”, w *Zagadnienia metodologiczne prawoznawstwa. Materiały z sesji naukowej. Łódź 27–28 marca 1980 r.*, red. Jerzy Wróblewski (Wrocław: Ossolineum, 1982), 104 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2001 r., WA 15/01, publ. *Krakowskie Zeszyty Sądowe*, nr 10 (2001): poz. 19.

dotyczących sposobu partycypowania członków spółdzielni w tym organie. Trafnie więc w wyrokach z 20 maja 2015 r., I CSK 510/14 i z 25 września 2019 r., III CSK 230/17 Sąd Najwyższy przyjmował, że w tym zakresie występuje w prawie luka, która powinna być usunięta poprzez stosowanie art. 36 § 3–6 pr. spółdz. *per analogiam*. W konsekwencji w ramach zebrań grup członkowskich spółdzielcy mogą działać przez pełnomocników. Podejście to można wzmocnić konstatacją, że problem zmniejszającego się zaangażowania spółdzielców w procesy decyzyjne w równym stopniu dotyczy walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli, jak i zebrań grup członkowskich. Zatem wobec wszystkich tych organów aktualizuje się eksponowane przez ustawodawcę *ratio* dopuszczenia reprezentacji spółdzielcy przez pełnomocnika. Skoro w ocenie ustawodawcy korzystanie z pełnomocników podczas posiedzeń walnego zgromadzenia i zebrania przedstawicieli ma służyć ograniczeniu ryzyka podporządkowywania decyzji podejmowanych przez te organy woli relatywnie niewielkiej grupy spółdzielców, to irracjonalny byłby wniosek o wyłączeniu możliwości posługiwania się instytucją pełnomocnictwa w ramach zebrań grup członkowskich. Również w tych organach występuje ryzyko partykularyzacji aktów decyzyjnych poprzez wykorzystywanie niechęci znacznej grupy spółdzielców do osobistego uczestnictwa w zebraniach. Poza tym wniosek o wyłączeniu możliwości zastępowania spółdzielców przez pełnomocników podczas zebrań grup członkowskich w swej istocie prowadziłby do podważenia statuowanego przez ustawodawcę *ratio* dopuszczenia korzystania z pełnomocników w ramach zebrania przedstawicieli (art. 36 § 3 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz.). Popieranie tezy o obowiązku osobistego uczestnictwa spółdzielców w zebraniach grup członkowskich sprzyja tworzeniu warunków dla dominacji niewielkich grup interesów funkcjonujących w obrębie poszczególnych grup członkowskich, w tym także w zakresie realizacji kompetencji do powoływania przedstawicieli grupy na zebranie przedstawicieli (art. 59 § 2 pkt 1 pr. spółdz.). W związku z tym działania ustawodawcy na rzecz osłabienia partykularyzacji decyzji podejmowanych przez zebranie przedstawicieli (realizowane właśnie poprzez umożliwienie korzystania z pełnomocników podczas zebrania przedstawicieli – art. 36 § 3 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz.) stawałyby się bezcelowe na skutek tego, że już sam wybór (konkretnych) przedstawicieli na zebranie przedstawicieli byłby efektem partykularyzacji ujawniającej się na poziomie zebrań grup członkowskich.

Podnieść należy, że przesądzenie o możliwości działania spółdzielców przez pełnomocników w ramach zebrań grup członkowskich (stosowanie art. 36 § 3 pr. spółdz. *per analogiam*) jest równoznacznie z uznaniem obowiązku wszystkich ograniczeń dotyczących pełnomocnika z art. 36 § 4–6 pr. spółdz. W tym względzie mogą pojawić się wątpliwości interpretacyjne dotyczące aplikowania w ramach zebrań grup członkowskich wyrażonej w art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. zasady, że pełnomocnik nie może reprezentować więcej

niż jednego członka spółdzielni²⁹. Twierdzić bowiem można, że każdą grupę cechuje niezależność organizacyjna. Wobec tego wynikającą z art. 36 § 4 pr. spółdz. zasadę jeden członek spółdzielni – jeden pełnomocnik należy rozumieć w ten sposób, że pełnomocnik nie może reprezentować więcej niż jednego członka spółdzielni, ale tylko w obrębie konkretnej grupy członkowskiej. Nie jest natomiast wykluczone, aby ta sama osoba jako pełnomocnik reprezentowała spółdzielców należących do różnych grup członkowskich. Opozycyjnie można zaś wywodzić, że wynikający z art. 36 § 4 pr. spółdz. zakaz reprezentowania przez pełnomocnika więcej niż jednego członka spółdzielni dotyczy wszystkich utworzonych grup członkowskich. W konsekwencji pełnomocnik nie może reprezentować kilku spółdzielców z powołaniem się na okoliczność, że należą oni do różnych grup członkowskich. W mojej ocenie aplikowanie zasady z art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. do zebrań grup członkowskich należy rozumieć w ten sposób, że pełnomocnik nie może reprezentować więcej niż jednego członka spółdzielni w ramach konkretnej grupy członkowskiej. Każde zebranie grupy członkowskiej stanowi niezależną strukturę organizacyjną realizującą własne kompetencje decyzyjne. W świetle art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. stosowanego *per analogiam* do zebrań grup członkowskich dopuszczalna jest więc sytuacja, gdy ta sama osoba jako pełnomocnik reprezentuje kilku spółdzielców, o ile ci należą do różnych grup. Za takim podejściem interpretacyjnym przemawiają – po pierwsze – wyniki wykładni literalnej art. 59 § 1 pr. spółdz. W przepisie tym jednoznacznie wskazuje się, że „organami spółdzielni mieszkaniowej są zebrania grup członkowskich” (zastosowanie liczby mnogiej). Mamy zatem do czynienia z organami spółdzielni, które realizują tożsame rodzajowo kompetencje (art. 59 § 1 pr. spółdz.), ale w odrębnych od siebie procesach decyzyjnych³⁰. Po drugie, o „niezależności”

29 Nadmienić należy, że przedmiotowy problem prawny stanowił kanwę dla uchwały Sądu Najwyższego z 6 maja 2022 r., III CZP 47/22. Nie był on szerzej analizowany przez Sąd Najwyższy wobec przyjętego stanowiska, że w ramach zebrań grup członkowskich nie jest dopuszczalne działanie spółdzielcy przez pełnomocnika.

30 Za kryteria wyróżniające organ osoby prawnej uznaje: 1) umocowanie w obrębie struktury organizacyjnej osoby prawnej na podstawie ustawy lub statutu; 2) autonomię decyzyjną w zakresie realizacji przyznaných kompetencji. Por. np. Adam Opalski, „Pojęcie organu osoby prawnej”, *Państwo i Prawo*, nr 1 (2009): 18–31; Alfred Klein, „Charakter prawny organów osób prawnych”, *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, red. Jan Błęszyński i Jerzy Rajski (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985), 127–135; Ewa Płonka, „Mechanizm łączenia skutków działań prawnych z osobami prawnymi na przykładzie spółek kapitałowych”, *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, nr 231 (1994): 13–57.

poszczególnych grup członkowskich świadczy to, że procesy decyzyjne w każdej z grup przeprowadzane są w sposób niezależny. W konsekwencji uchwała zebrania grupy członkowskiej wyraża wyłącznie wolę tej części spółdzielców, którzy należą do tej grupy. Brak jest podstaw merytorycznych do łącznego traktowania decyzji podejmowanych w obrębie poszczególnych grup i na tej podstawie konstruowania poglądu, że na skutek głosowań przeprowadzonych we wszystkich grupach doszło do wyrażenia decyzji przez zebrania grup członkowskich jako (jednego) organu spółdzielni. Zwrócić przy tym należy uwagę, że każda uchwała podjęta przez (konkretne) zebranie grupy członkowskiej podlega zaskarżeniu z powodu jej sprzeczności z prawem³¹. Dopuszczalna jest więc sytuacja, że *de iure* zebranie nie podjęło decyzji w zakresie przyznanej mu kompetencji (art. 59 § 2 i 3 pr. spółdz.) w związku ze stwierdzeniem nieważności uchwały dotyczącej tej materii. Natomiast stosowane rozstrzygnięcia (wyrażone w formie uchwał) zostały zrealizowane przez pozostałe zebrania grup członkowskich³². Wadliwość uchwał podjętych przez jedno z zebrań grup członkowskich nie ma żadnego przełożenia na ocenę skuteczności uchwał podjętych w tej samej materii przez pozostałe zebrania³³. Po

- 31 Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 września 2019 r., III CSK 230/17, Lex nr 2727502; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2006 r., IV CSK 22/05, Lex nr 507993 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 2004 r., IV CK 232/03, publ. OSG 2005, nr 5, poz. 69. Zaznaczyć należy, że o ile nie ma sporu co do tego, że uchwała zebrania grupy członkowskiej może być przedmiotem zaskarżenia, to dyskusyjne pozostaje określenie podstawy prawnej zaskarżenia. W przywołanych powyżej orzeczeniach Sądu Najwyższego przyjmuje się, że uchwały zebrań grup członkowskich spółdzielni podlegają zaskarżeniu w trybie wyznaczonym przez art. 42 pr. spółdz. stosowanym *per analogiam*. Natomiast A. Zbiegień-Turzańska kwestionując to stanowisko judykatury, podkreśla, że kwestionowanie stosownych uchwał powinno następować według zasad ogólnych, tj. na podstawie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 k.c. (por. Anna Zbiegień-Turzańska, w *System Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze* 21, 266).
- 32 Np. doszło do skutecznego powołania przedstawicieli grupy na zebranie przedstawicieli, podczas gdy wobec uchwały podjętej przez inne zebranie doszło do stwierdzenia jej nieważności. Mamy zatem sytuację, w której niektóre grupy skutecznie powołały swoich przedstawicieli na zebranie przedstawicieli, zaś w związku ze stwierdzeniem nieważności uchwał innych zebrań w tym samym przedmiocie należy uznać, iż te grupy nie powołały swoich przedstawicieli na zebranie przedstawicieli.
- 33 „Niezależność” między poszczególnymi zebraniem grup członkowskich ujawnia się także na etapie zwoływania zebrań. Nie ma obowiązku, aby o zwołaniu zebrania grupy informować wszystkich członków

trzecie, rozumienie skutków stosowania art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. *per analogiam* do zebrań grup członkowskich w ten sposób, że pełnomocnik nie może reprezentować więcej niż jednego członka spółdzielni, ale wyłącznie w obrębie konkretnego zebrania grupy członkowskiej, jest spójne z *ratio* statuowanej w oparciu o ten przepis zasady: jeden pełnomocnik – jeden członek spółdzielni. Zaznaczono wcześniej, że ustawodawca poprzez art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. dąży do ograniczenia skutków ewentualnej kolizji interesów, jaka może wystąpić, gdy ten sam pełnomocnik reprezentuje kilku członków spółdzielni podczas walnego zgromadzenia. Pełnomocnik powinien działać w interesie swojego mocodawcy. Jest to jednak utrudnione, gdy ta sama osoba jako pełnomocnik kumuluje kompetencje do zastępowania kilku spółdzielców w walnym zgromadzeniu. Interesy mocodawców (spółdzielców) nie zawsze muszą być ze sobą spójne. W konsekwencji podczas tego samego posiedzenia walnego zgromadzenia pełnomocnik musiałby podejmować kolidujące ze sobą działania, aby w sposób właściwy reprezentować interesy swoich mocodawców. Zakaz z art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. ma służyć także ograniczeniu zjawiska kumulowania przez pełnomocnika głosów spółdzielców, gdyż wpływa to dysfunkcyjnie na procesy decyzyjne realizowane w obrębie walnego zgromadzenia. Kumulowanie głosów przez pełnomocników pozwałaby na dominowanie nielicznej, ale aktywnej grupy spółdzielców, w głosowaniach prowadzonych w ramach walnego zgromadzenia. Tacy spółdzielcy są bowiem w stanie skutecznie gromadzić pełnomocnictwa pochodzące od spółdzielców niezainteresowanych aktywnym oddziaływaniem na funkcjonowanie spółdzielni i tym samym dysponować liczbą głosów dającą przewagę w głosowaniach. Uwzględniając powyższe założenia koncepcyjne, można stwierdzić, że w odniesieniu do zebrań grup członkowskich cel regulacji zawartej w art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. jest osiągnąć poprzez wykluczenie możliwości reprezentowania przez pełnomocnika więcej niż jedną osobę należącą do tej samej grupy członkowskiej. Realizowana w odniesieniu do konkretnego zebrania grupy członkowskiej zasada: jeden pełnomocnik – jeden członek spółdzielni (i w zasadzie również – jeden głos) oznacza, że w procesach decyzyjnych prowadzonych w ramach tego organu nie występuje ryzyko działania pełnomocnika w imieniu mocodawców o różnych (sprzecznych) interesach. Wyeliminowane jest także niebezpieczeństwo kumulowania głosów przez pełnomocnika i tym samym wyklucza się możliwość jednostronnego oddziaływania na wyniki głosowań prowadzonych w tym organie (ograniczenie zjawiska partykularyzacji uchwał). Zebrania poszczególnych grup członkowskich w zakresie podejmowanych decyzji są względem siebie autonomiczne.

spółdzielni. Natomiast niezbędne jest, aby zawiadomienie zostało skierowane do tych spółdzielców, którzy należą do konkretnej grupy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2012 r., II CSK 666/11, Legalis nr 511976).

Stąd też działanie tej samej osoby jako pełnomocnika w różnych grupach członkowskich nie prowadzi (nawet do potencjalnej) kolizji interesów reprezentowanych spółdzielców, a także nie przyczynia się do „uprzywilejowania” pozycji takiego pełnomocnika podczas głosowań prowadzonych w konkretnej grupie. Dla zapewnienia właściwej realizacji *ratio* art. 36 § 4 zd. 1 pr. spółdz. konieczne jest natomiast to, aby w ramach zebrania grupy członkowskiej ten sam pełnomocnik nie reprezentował więcej niż jednego członka spółdzielni. Po czwarte, zaznaczyć należy, że pełnomocnik nie jest członkiem zebrania grupy członkowskiej. W ramach tego organu wykonuje on jedynie uprawnienia korporacyjne, które przysługują jego mocodawcy, tj. działa w imieniu i na rzecz spółdzielcy – członka grupy członkowskiej. W konsekwencji osoba działająca jako pełnomocnik w grupie członkowskiej nie może zostać wybrana na przedstawiciela tejże grupy. Wybór przedstawiciela następuje bowiem spośród członków grupy członkowskiej, a statusu takiego nie posiada pełnomocnik (chyba, że jest on równocześnie spółdzielcą – członkiem grupy, w której działa jako pełnomocnik innego członka spółdzielni). Zastosowane podejście ma również istotne implikacje praktyczne związane z dążeniem do unikania zjawiska kumulacji głosów przez jedną osobę w procesach decyzyjnych podejmowanych w ramach organów spółdzielni. Otóż przy aprobacie dla stanowiska, że ta sama osoba jako pełnomocnik może reprezentować spółdzielców należących do różnych grup członkowskich (zasad jeden pełnomocnik – jeden członek spółdzielni ma zastosowanie wyłącznie w obrębie konkretnej grupy członkowskiej) wiązałyby się z ryzykiem kumulowania głosów na poziomie zebrania przedstawicieli. Mogłaby być ona wielokrotnie powoływana na przedstawiciela różnych grup członkowskich. Taki stan rzeczy jest jednak niedopuszczalny z punktu widzenia wyrażonego przez ustawodawcę w art. 36 § 3 w zw. z art. 37 § 2 pr. spółdz. dążenia do unikania zjawiska kumulowania głosów w ramach zebrania przedstawicieli.

III. Inne zagadnienia problemowe związane z udziałem pełnomocnika spółdzielcy w walnym zgromadzeniu spółdzielni (zebraniach grup członkowskich spółdzielni)

1. Problem tzw. pełnomocnictwa *in blanco*

Praktyka funkcjonowania spółdzielni (w tym przede wszystkim spółdzielni mieszkaniowych) pokazuje, że członek spółdzielni często składa podpis na dokumencie pełnomocnictwa, który nie zawiera wskazania osoby pełnomocnika oraz wytycznych co do preferowanego sposobu głosowania nad uchwałami stanowiącymi przedmiot rozstrzygnięcia w ramach walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli oraz zebrania grup członkowskich³⁴.

34 Nadmienić należy, że zagadnienia problemowe dotyczące działania pełnomocnika w ramach zebrań grup członkowskich. Wprawdzie art. 59

Grupa inicjatywna członków spółdzielni zbiera takie swoiste „blankiety” dokumentu pełnomocnictwa. Uzupełnienie tego dokumentu poprzez oznaczenie osoby pełnomocnika następuje w sposób doraźny; zazwyczaj przed odbyciem walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli lub zebrania grupy członkowskiej. O tym, kto ostatecznie będzie pełnił funkcję pełnomocnika

§ 1 pr. spółdz. wynika, że – co do zasady – funkcjonowanie zebrania przedstawicieli i zebrań grup członkowskich nie jest dopuszczalne w obrębie struktury organizacyjnej spółdzielni mieszkaniowej. W przypadku spółdzielni mieszkaniowej jej struktura organów powinna być kształtowana z uwzględnieniem art. 8³ u.s.m. Z przepisu tego wynika zaś, że w spółdzielniach mieszkaniowych nie jest dopuszczalne zastąpienie walnego zgromadzenia przez zebranie przedstawicieli członków spółdzielni mieszkaniowej. Konsekwencją tego jest także wyłączenie możliwości powołania zebrań grup członkowskich w spółdzielni mieszkaniowej. Jednak gdy spółdzielnia mieszkaniowa liczy więcej niż 500 członków, walne zebrania może zostać podzielone na części (art. 8³ ust. 1 u.s.m.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że wejście w życie art. 8³ u.s.m. nie prowadziło *ipso iure* do zmiany struktury organizacyjnej spółdzielni mieszkaniowych, które dotychczas funkcjonowały w strukturze organizacyjnej wyznaczonej w oparciu o przepisy pr. spółdz. Niezbędne było dokonanie stosownych zmian w statucie. W konsekwencji nawet po wejściu w życie art. 8³ u.s.m. funkcjonowały spółdzielnie mieszkaniowe, w których struktura organów bazowała na przepisach pr. spółdz. (struktura nie uwzględniała zmian dotyczących działania zebrania przedstawicieli i zebrań grup członkowskich). Oczywiście taki stan był sprzeczny z art. 8³ u.s.m., ale nie oznaczało to zanegowania skuteczności uchwał podejmowanych przez zebranie przedstawicieli, które mimo zmian prawnych nadal funkcjonowało w spółdzielni mieszkaniowej. Jedynym zaś mechanizmem prawnym, który pozwalał na usunięcie wadliwości dotyczących struktury organów spółdzielni jest postępowanie przymuszające przewidziane w art. 24 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 112 ze zm.) (por. wyrok Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2010 r., sygn. akt IV CSK 310/09, Lex nr 577515; wyrok Sądu Najwyższego z 14 marca 2013 r., I CSK 382/12, Lex nr 1318295; wyrok Sądu Najwyższego z 9 marca 2012 r., sygn. akt I CSK 303/11, Lex nr 1163189; wyrok Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2010 r., IV CSK 310/09, Lex nr 577515; uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 maja 2010 r., III CZP 84/11, Lex nr 1143508; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 9 czerwca 2014 r., VI ACa 93/14, Lex nr 1527313; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 22 stycznia 2015 r., I ACa 660/14, Lex nr 1740685).

członka spółdzielni, przesadzają więc kwestie organizacyjne, pozostające po stronie podmiotu (grupy podmiotów), który prowadził akcję zbierania dokumentów pełnomocnictw *in blanco*.

Problematyczność z zastosowaniem takiego mechanizmu zbierania dokumentów pełnomocnictwa i kreowania w oparciu o nie umocowania do udziału na posiedzeniach organów spółdzielni (walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli, zebrania grup członkowskich) wiąże się z tym, że spółdzielca-mocodawca zazwyczaj nie zna osoby pełnomocnika reprezentującego go podczas zebrania grupy członkowskiej, a nawet nie jest w stanie zidentyfikować przyjętego przez pełnomocnika kierunku wykonywania prawa głosu. Tymczasem pełnomocnictwo jest oświadczeniem woli, upoważniającym określoną osobę do działania w imieniu i ze skutkiem dla reprezentowanego. Do udzielenia pełnomocnictwa dochodzi na skutek złożenia przez mocodawcę jednostronnego oświadczenia woli. Dyskusyjne więc może być, czy stosowne oświadczenie powinno być bezpośrednio złożone osobie (przyszłego) pełnomocnika, czy też wystarczające jest skierowanie oświadczenia do niezindywidualizowanego adresata bez jednoczesnego skonkretyzowania woli co do sposobu uczestnictwa i głosowania w ramach walnego zgromadzenia (tzw. pełnomocnictwo *in blanco*; pełnomocnictwo blankietowe). Podkreślić należy, że w doktrynie aprobowano podchodzi się do składania oświadczeń blankietowych, gdy z kontekstu faktycznego towarzyszącego złożeniu takiego „niepełnego świadczenia woli” wynika, iż składający stosowne oświadczenie godził się na późniejsze uzupełnienie treściowe oświadczenia przez osobę trzecią³⁵. W mojej ocenie założenia koncepcyjne dotyczące składania oświadczeń blankietowych znajdują zastosowanie także w relacjach wewnątrzspółdzielczych w zakresie udzielania pełnomocnictwa do reprezentowania spółdzielcy w walnym zgromadzeniu, zebraniu przedstawicieli i zebraniach grup członkowskich. Uzupełniająco zaznaczyć należy, że dopuszczenie możliwości udzielenia pełnomocnictwa *in blanco* nie można traktować *per se* jako zagrożenie dla interesu spółdzielcy-mocodawcy. Nieuprawione jest więc twierdzenie, że jedynie „bezpośredniość” w relacji mocodawca – pełnomocnik umożliwia pełnomocnikowi poznanie woli mocodawcy, a tym samym działanie w jego interesie podczas głosowań w organach spółdzielni. Takie podejście pomija to, że stosunek pełnomocnictwa oparty jest na elemencie zaufania. Zatem zawsze istnieje ryzyko, że pełnomocnik będzie działał z przekroczeniem zakresu udzielonego mu umocowania (wbrew woli mocodawcy)³⁶.

35 Wprost w tej kwestii np. Anna Jędrzejewska, „Oświadczenia woli składane za pomocą komputera (w świetle doświadczeń niemieckich)”, *Państwo i Prawo*, nr 11 (1992): 70 i nast.

36 Nadmienić należy, że ciężar odpowiedniego zabezpieczenia interesu mocodawcy przed nadużyciami ze strony pełnomocnika spoczywa na nim samym (kwestia indywidualnej oceny stopnia zaufania mocodawcy

Stosownego ryzyka nie eliminuje fakt, że oświadczenie o udzieleniu pełnomocnictwa zostało złożone bezpośrednio pełnomocnikowi wraz ze sprecyzowaniem sposobu wykonywania jego uprawnień korporacyjnych podczas walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli, zebrania grup członkowskich). Nie wydaje się również zasadne stanowisko, że o wyłączeniu możliwości posługiwania się pełnomocnictwem *in blanco* w relacjach wewnątrzspółdzielczy przemawia konieczność wyraźnego wyartykułowania woli mocodawcy co do głosowania w jego imieniu w ramach walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli, zebrania grup członkowskich). Bezzasadne jest bowiem oczekiwanie, aby mocodawca w momencie składania oświadczenia woli o udzieleniu pełnomocnictwa miał wypracowane stanowisko we wszystkich sprawach, które mają być poddane pod głosowanie podczas posiedzeń organów spółdzielni (i w związku z tym swoją wolę w tym zakresie mógł zakomunikować pełnomocnikowi). Poza tym wskazać należy, że z art. 36 § 3 i 4 pr. spółdz. nie wynika, aby wytyczne dotyczące sposobu głosowania stanowiły element niezbędny dla oświadczenia o udzieleniu pełnomocnictwa do reprezentowania spółdzielcy podczas walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli, zebrania grup członkowskich). *De lege lata* dopuszczalna jest więc sytuacja, gdy spółdzielca umocowuje konkretną osobę do działania w jego imieniu bez jednoczesnego wyartykułowania preferencji dotyczącej sposobu wykonywania prawa głosu. Mocodawca może przyjąć, że pełnomocnik – kierując się jego interesem – samodzielnie dokona oceny co do rozstrzygania poszczególnych spraw poddanych pod głosowanie w ramach walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli, zebrania grupy członkowskiej („głosuj według uznania”; „głosuj adekwatnie do okoliczności”).

Dokument zawierający pełnomocnictwo *in blanco* musi być wypełniony przed przedłożeniem go przewodniczącemu walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli, zebrania grup członkowskich). Pełni on bowiem funkcję legitymizacyjną (art. 102 k.c.)³⁷. Zastrzec jednak należy, że przewodniczący nie jest władny weryfikować zgodności treści dokumentu pełnomocnictwa z wolą mocodawcy do co zakresu umocowania swojego pełnomocni-

do osoby pełnomocnika). Stąd też dla odpowiedniego zabezpieczenia swojego interesu mocodawca (spółdzielca) tak powinien kształtować treść oświadczenia woli o udzieleniu pełnomocnictwa i w taki sposób inkorporować stosowne oświadczenie w treść dokumentu, aby eliminować przestrzeń do nadużyć ze strony pełnomocnika (ewentualnie osób trzecich – np. posłańca). Wyznacznikiem takiego działania będzie m.in. ścisłe oznaczenie osoby pełnomocnika i jej wpisanie do dokumentu pełnomocnictwa, czy też zawarcie w oświadczeniu wytycznych dotyczących sposobu głosowania przez pełnomocnika.

37 Por. np. Paweł Widerski, *Pełnomocnictwo w prawie polskim* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), 430.

ka do działania podczas walnego zgromadzenia, zebrania przedstawicieli, zebrania grupy członkowskiej. Ocenie powinno podlegać jedynie to, czy osoba przedkładająca stosowny dokument jest oznaczona w jego treści jako pełnomocnik umocowany do zastępowania spółdzielcy podczas posiedzenia walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli, zebrań grup członkowskich) oraz czy mocodawca (osoba, której oświadczenie woli zostało inkorporowane w dokument) jest spółdzielcą uprawnionym do zasiadania w tym organie (tj. jest członkiem danego zebrania grupy członkowskiej; została wybrana na przedstawiciela grupy podczas zebrania przedstawicieli).

2. Stosowanie przepisów k.c. do pełnomocnictwa z art. 36 § 3 pr. spółdz.

W uzasadnieniu uchwały z 6 maja 2022 r., III CZP 47/22 zawarta jest sugestia, jakoby pełnomocnictwo do udziału i głosowania podczas walnego zgromadzenia spółdzielni (art. 36 § 3 pr. spółdz.) stanowiło autonomiczną konstrukcję normatywną, co do której nie jest uprawnione sięganie do przepisów k.c. o pełnomocnictwie (art. 98 i nast. k.c.). Podejście to wymaga istotnego doprecyzowania merytorycznego. Dostrzec bowiem należy, że zawarta w art. 36 § 3–6 pr. spółdz. regulacja dotycząca pełnomocnika powoływanego przez spółdzielcę do zastępowania go podczas posiedzeń walnego zgromadzenia nie jest kompleksowa. Szereg kwestii problemowych związanych z udzieleniem i wykonaniem pełnomocnictwa nie znajduje bezpośredniego odniesienia w treści art. 36 § 3–6 pr. spółdz., ani nie może być „uzupełniona” poprzez odwołanie się do innych przepisów prawa spółdzielczego, co wymaga odwołania się do właściwych rozwiązań zawartych w kodeksie cywilnym (przepisów k.c. dotyczących pełnomocnictwa)³⁸.

Z art. 36 § 3–6 pr. spółdz. wynika, że umocowanie pełnomocnika następuje w odniesieniu do określonych czynności – udziału w walnym zgromadzeniu i wykonywania prawa głosu w imieniu i na rzecz spółdzielcy-mocodawcy. W konsekwencji pełnomocnik nie może wywodzić stosownych kompetencji z pełnomocnictwa ogólnego udzielonego mu przez spółdzielcę. Umocowanie do udziału w walnym zgromadzeniu i wykonywania prawa głosu może natomiast wynikać z pełnomocnictwa rodzajowego albo z pełnomocnictwa do dokonywania określonych czynności (pełnomocnictwa do udziału w konkretnym posiedzeniu walnego zgromadzenia, pełnomocnictwo do udziału w konkretnym posiedzeniu walnego zgromadzenia z jednoczesnym ograniczeniem, że wykonywanie prawa głosu może dotyczyć konkretnych głosowań objętych porządkiem obrad itd.). Ze względu na to, że z art. 36 § 4 zd. 2 pr. spółdz. wynika, iż oryginał dokumentu pełnomocnictwa ma stanowić załącznik do protokołu walnego zgromadzenia, to w praktyce zasadnicze znaczenie będzie miało udzielanie pełnomocnictwa do

38 Np. określenie skutków śmierci mocodawcy, następstw prawnych działania pełnomocnika z przekroczeniem zakresu umocowania.

udziału w konkretnym posiedzeniu walnego zgromadzenia. Zastrzec jednak należy, że przewodniczący nie może odmówić udziału w posiedzeniu pełnomocnikowi, który wywodzi swoje uprawnienie do działania w ramach tego organu z pełnomocnictwa rodzajowego.

IV. Wnioski

Kwestia działania spółdzielcy przez pełnomocnika w relacjach wewnątrzspółdzielczych wzbudza istotne trudności interpretacyjne. Odzwierciedleniem tego stanu rzeczy są m.in. wyraźnie eksponowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego rozbieżności dotyczące dopuszczalności korzystania z instytucji pełnomocnika w ramach zebrań grup członkowskich. W uchwale z 6 maja 2022 r., III CZP 47/22 odstąpiono od dotychczas przyjmowanego stanowiska, że do zebrań grup członkowskich znajdują zastosowanie art. 36 § 3–6 pr. spółdz. *per analogiam*. Przyjęty przez Sąd Najwyższy w tym judykacie kierunek interpretacyjny budzi jednak zastrzeżenia. Wbrew stanowisku Sądu Najwyższego nie jest uprawnione twierdzenie, że art. 59 pr. spółdz. rozstrzyga o osobistym udziale spółdzielców w zebraniach grup członkowskich i w konsekwencji postulowanie możliwości posługiwania się pełnomocnikiem podczas posiedzeń tego organu stanowi przejaw kreacji luki aksjologicznej (luki pozornej). Artykuł 59 pr. spółdz. nie zawiera żadnych odniesień merytorycznych wskazujących na określenie sposobu partycypowania spółdzielców w posiedzeniach tego organu. Mamy do czynienia z istnieniem luki tetycznej. Stąd też dla jej wyeliminowania właściwe jest odwołanie się w drodze analogii do art. 36 § 3–6 pr. spółdz. Podkreślić przy tym należy, że stosowne podejście pozwala zachować tożsame ujęcie zasad partycypacji ogółu spółdzielców w procesach decyzyjnych realizowanych w obrębie struktury organizacyjnej spółdzielni. Podczas walnego zgromadzenia, a także w ramach zebrania przedstawicieli i zebrań grup członkowskich, mamy do czynienia z sytuacją, w której to ogół spółdzielców aktywnie uczestniczy w podejmowaniu decyzji kluczowych dla funkcjonowania spółdzielni. Wprawdzie zebranie przedstawicieli i powiązane z nim zebrania grup członkowskich istnieją w obrębie struktury organizacyjnej spółdzielni jako alternatywa dla walnego zgromadzenia (art. 36 § 1 zd. 1 pr. spółdz. i art. 59 § 1 zd. 1 pr. spółdz.), to jednocześnie są one komplementarne wobec tego organu. Zebranie przedstawicieli oraz zebrania grup członkowskich zastępują walne zgromadzenie, co wiąże się m.in. z tym, że kompetencje i pozycja ustrojowa tych organów odpowiada kompetencjom i pozycji ustrojowej przypisywanej przez ustawodawcę walnemu zgromadzeniu. Determinuje to wniosek o konieczności tożsamego podchodzenia do określenia zasad funkcjonowania tych organów (ewentualne modyfikacje – w zakresie dopuszczalnym przez przepisy prawa – powinny mieć swoje odzwierciedlenie w statucie spółdzielni). Podejście to wzmacnia odwołanie się do art. 37 § 1 i art. 59 § 1 pr. spółdz. Ustanowienie w strukturze ustrojowej spółdzielni zebrania przedstawicieli i zebrań grup

członkowskich (poprzez wprowadzenie odpowiednich postanowień statutu) nie wynika z dążenia spółdzielców do kreowania organów o całkowicie odmiennych zasadach ich funkcjonowania względem tych, które były przewidziane dla walnego zgromadzenia, lecz ma swoje uzasadnienie pragmatyczne. W niektórych spółdzielniach znaczna liczba członków utrudnia zapewne prawidłowego przebiegu posiedzeń walnego zgromadzenia, a tym samym zagraża skutecznemu wykonywaniu przez spółdzielców przysługujących im praw korporacyjnych. W związku z tym poprzez odpowiednie postanowienia statutu umożliwia się odstępianie od modelu demokracji bezpośredniej, w którym decyzje podejmowane są przez ogół spółdzielców działających w ramach walnego zgromadzenia (art. 36 § 2 pr. spółdz.), i wprowadzenie modelu demokracji pośredniej realizowanej w oparciu o zebranie przedstawicieli i powiązane w tym organem zebrania grup członkowskich (art. 37 § 1 i art. 59 § 1 pr. spółdz.). Ponadto we wszystkich tych organach obserwowane jest zjawisko zmniejszania się zaangażowania spółdzielców w procesy decyzyjne. Stąd też zasadne jest stosowanie w odniesieniu do każdego z nich instrumentu wspierającego aktywność spółdzielców, a takowym jest odejście od obowiązku osobistego uczestnictwa w posiedzeniach tych organów poprzez dopuszczenie zastępowania ich przez pełnomocnika. Zaznaczyć również należy, że w związku z lakonicznością art. 59 pr. spółdz. co do kwestii organizacji i zasad funkcjonowania zebrań grup członkowskich *de lege ferenda* należałoby rozważyć wprowadzenie w tym przepisie odesłania do przepisów ustawy i postanowień statutu o walnym zgromadzeniu na wzór rozwiązania zawartego w art. 37 § 2 pr. spółdz. w odniesieniu do zebrania przedstawicieli.

W obecnym stanie prawnym należy przyjmować, że pełnomocnictwo z art. 36 § 3–6 pr. spółdz. jest pełnomocnictwem, do którego – w zakresie nieuregulowanym przez przepisy pr. spółdz. – znajdują zastosowanie art. 98–108 k.c. Zaznaczyć jednak należy, że umocowanie pełnomocnika do reprezentowania spółdzielcy podczas walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli, zebrania grup członkowskich) nie może wynikać z pełnomocnictwa ogólnego. Dopuszczalne jest natomiast zastosowanie pełnomocnictwa rodzajowego i pełnomocnictwa do dokonania określonych czynności (pełnomocnictwa do zastępowania i wykonywaniu prawa głosu podczas konkretnego walnego zgromadzenia). *De lege lata* nie ma przeszkód do stosowania konstrukcji tzw. pełnomocnictwa blankietowego w relacjach wewnątrzspółdzielczych, jeżeli stwierdza się, że spółdzielca godził się na jego późniejsze uzupełnienie przez osobę trzecią.

Bibliografia:

- Cioch, Henryk. *Prawo spółdzielcze*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011.
Cioch, Henryk. „Zasady roczdelskie i ich realizacja w praktyce”. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, t. 2 (2009): 27.

- Gersdorf, Mirosław i Jerzy Ignatowicz. *Prawo spółdzielcze. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1985.
- Grzybowski, Stefan. *Prawo spółdzielcze w systemie porządku prawnego*. Warszawa: Zakład Wydawnictw CRS, 1976.
- Jędrzejewska, Anna. „Oświadczenia woli składane za pomocą komputera (w świetle doświadczeń niemieckich)”. *Państwo i Prawo*, nr 11 (1992): 70 i nast.
- Klein, Alfred. „Charakter prawny organów osób prawnych”. W *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, red. Jan Błęszyński i Jerzy Rajski, 127–135. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985.
- Kopaczyńska-Pieczniak, Katarzyna. *Korporacja. Elementy konstrukcji prawnej*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Królikowska, Katarzyna. W *Komentarze Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe 6A*, red. Konrad Osajda, 5. Warszawa: C.H. Beck, 2018.
- Kryła-Cudna, Katarzyna. W *System Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze 21*, red. Krzysztof Pietrzykowski, 47–52. Warszawa: C.H. Beck, 2020.
- Kwapisz-Krygel, Krystyna. *Prawo spółdzielcze. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.
- Niedbała, Zdzisław. „Formy demokracji wewnątrzspółdzielczej w spółdzielniach mieszkaniowych i zasada równych praw członkowskich”. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 4 (2009): 41.
- Opalski, Adam. „Pojęcie organu osoby prawnej”. *Państwo i Prawo*, nr 1 (2009): 18–31.
- Płonka, Ewa. „Mechanizm łączenia skutków działań prawnych z osobami prawnymi na przykładzie spółek kapitałowych”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, nr 231 (1994): 13–57.
- Popardowski, Paweł. W *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz*, red. Konrad Osajda, 418–420. Warszawa: C.H. Beck, 2020.
- Radwański, Zbigniew. „Problemy metodologiczne dogmatyki prawa cywilnego”. W *Zagadnienia metodologiczne prawoznawstwa. Materiały z sesji naukowej. Łódź 27–28 marca 1980 r.*, red. Jerzy Wróblewski, 104. Wrocław: Ossolineum, 1982.
- Sobczyk, Michał. *Budowanie demokracji w spółdzielniach*. Warszawa: Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, 2013.
- Stefaniak, Adam. *Prawo spółdzielcze. Ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
- Widerski, Paweł. *Pełnomocnictwo w prawie polskim*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
- Wrzolek-Romańczuk, Małgorzata. W *System Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze 21*, red. Krzysztof Pietrzykowski, 32–35. Warszawa: C.H. Beck, 2020.

- Zbiegień-Turzańska, Anna. W *System Prawa Prywatnego, Prawo spółdzielcze* 21, red. Krzysztof Pietrzykowski, 266. Warszawa: C.H. Beck, 2020.
- Zieliński, Maciej. „Wyznaczniki reguł wykładni prawa”. *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*, z 3–4 (1998): 19.
- Ziemiński, Zygmunt. „Podstawy sporów o »luki w prawie«”. *Państwo i Prawo*, nr 2 (1996): 207.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>